

PLÂNLAMAYI «TERCİH'LER» TEORİSİNE DAYANDIRAN GÖRÜŞÜN DEĞERLENDİRİLMESİ (*)

John DAKIN

Çev : Dr. Ruşen KELEŞ

Davidoff ile Reiner'in son yazısı (1) pratikte çalışan plâncıların yönlerini aramaya çalıştıkları ve teorisyenlerin sayıca az ve kararsız oldukları bilinmeyen bir alana gerekli aydınlığı getirmek üzere yapılmış ciddi bir çalışma ürünüdür. Şehir ve bölge plâncıları, bir plânlama teorisine gittikçe daha fazla ihtiyaç duyuyorlar. Ve gerçekten, böyle bir teorinin ilk belirtileri ortaya çıkmaktadır. Belki de plânlama düşüncesinde birçok teorilerin değer kazana cağı yeni bir devreye giriyoruz. Salt mantık kullanan bazı teoriler soyut bir teorik ele alış tarzını tercih edecek, bazıları ise, özel tecrübelerin genelleştirilmesi sonucunda ampirik olarak ortaya çıkacaktır. Bir kısmı da, bu ikisi arasında bir alışveriş niteliğinde olacaktır; devamlı bir mükemmelleştirme oluşumu içinde pratik dünyaya uygulanan salt teori ile teorilere yönelmiş ampirik bilgiler arasında bir alışveriş.

Bu üç yoldan sonuncusu; esnekliği sebebiyle en ümit verici ele alış tarzını teşkil ediyor. Salt teori yöntemi, fazla rijid ve fazla hassas bir yöntemdir. Ampirik yol ise, pratiğe tehlikeli derecede bağlıdır. Ampirik yoldan ve salt teori yönetiminden yararlanan üçüncü yolun iyiliği, unsurlarından birinin diğerini kontrol etmekte olmasıdır. Salt teori tarafında düşünceler, plânlama teorisine inhisar ettirilmemeli; sosyal yapı, haberleşme ve karar verme teorileri gibi, başka mânidar alanlara da uzanmalıdır (2)

(*) Bu yazı, çevirisini, Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisinin C. XVIII, No. 3-4 (Eylül-Aralık 1963), s. 269 - 299 sayısında yayınladığımız (1) No. lu dip nottaki yazıya cevap olarak kaleme alınmıştır. Cevaba cevap niteliğinde olan kısa bir açıklamayı da yazının sonuna koyuyoruz.

(1) Paul Davidoff ve Thomas A. Reiner, «A Choice Theory of Planning» *Journal of the American Institute of Planners*; XXVIII, (May, 1962) 103 - 105

(2) «Teori - Yöntem üzerine düşünceler» adlı bir yazımda, *Plan, the Journal*

Ampirik tarafta, tecrübelerin, şehir ve bölge plânlamasından olduğu kadar, sanayi, iktisat ve askerlikle ilgili plânlamalardan da alınması gerekir.

«Tercihler» teorisi anlamındaki plânlama hakkında aşağıda yaptığımız değerlendirme, bu tutuş tarzını izlemektedir. Teorik ve pratik noktaları gözönünde tutarak, bir genel plânlama teorisinin, cevaplandırılması gerekli bazı sorunlarını ve koşullarını anlatacak ve Davidoff ile Reiner'in bunları genel kriter olarak kullanan görüşlerini değerlendireceğim.

Teori evrensel mi olmalıdır?

Teori, sosyal plânlama, şehir ve bölge plânlaması, askerî, sınaî ve malî plânlama ve diğer bütün plânlama çeşitleri için geçerli mi olmalıdır? Ve şehir ve bölge plânlaması gibi özel plânlama dalları, temel konular olarak teoriye uymalı mıdır?

Ne çeşit olursa olsun, bütün plânlama çeşitlerinin ortak unsurları olabileceği görülmektedir. Bu ortak unsurlar; plânlamanın zorunlu veya istenilir olduğu fikrinin doğuşu, tam hedefin tanımına çalışılması ve amacın gerçekleştirilmesidir. Bu unsurların hepsi birarada görünseler bile, plânlama, bilinç altında meydana gelen bu sıraya bağlı olarak birbirini izleyen zihni işlemlere dayanır. Böyle olduğu için biz şimdi, plânlamanın, plânlanan şeyin ne olduğuna bakılmaksızın, hem zihni, hem de maddî görünüşleri olan aynı cins tanımlanabilir bir işlemler serisi olduğu görüşünü ileri sürüyoruz. Belki de teori bu özelliğe cevap vermeyi ve aynı zamanda bu görüşün geçerliğini sağlamayı gerektirmektedir. Teori daima bunu yapmalı ve ispatlamalıdır. Bununla beraber, bütün plânlama çeşitlerinin evrensel özellikleri olduğu ispatlanıncaya kadar bu fikir - şüphesiz çok ilginç ve yararlı olmasına rağmen - sadece üzerine genel bir plânlama teorisinin yerleştirileceği bir temel ve bir varsayım olarak kalabilir.

Bu varsayımın varlığını kabul etmek önemlidir; çünkü, biz herhangi bir teoriyi ortaya atarken, şehir ve bölge plânlamasının, aslında diğer plânlama çeşitlerinden farklı olup olmadığı problemi ile karşılaşırız. Davidoff ve Reiner, «plânlama fakültelerinin; şehircilik, bölge plânlaması, refah programları ve sanayi gibi ihtisas veren kurumlardan ayrılması gerektiği görüşünü savunmakta ve böylece evrensellik varsayımını en son sınırlarına vardırma dırlar. Haklı olabilirler. Onlara göre, şehir ve bölge teorisi, genel

teorinin ikinci derecedeki dallarıdır. Şehir ve bölge teorileri gibi ikinci derecedeki teorilerin içinde yer alacağı genel bir teori belki de doğacaktır.

Gelişmenin bu yönde olup olmayacağını bugünden görmek için vakit henüz erken. Bugünkü durumda, başka bir görüş ortaya atmak ve şehir ve bölge plânlamasının toplum bakımından, ayrı ayrı teorilerin varlığını kaçınılmaz kılacak kadar önemli olup olmadığını sormak gerekiyor. Bu teoriler, şehir ve bölge plânlaması amaçlarıyla toplanan bilgilerin özel bir önemi olduğu gerçeğine dayanıyor.

Bu önem, şehir ve bölge plânlaması konularının, toplumun genel hedefleriyle ve insanlar için hayatî önemi olan kaynakların kullanılışı ile ilgili olmasından ileri gelmektedir.

Evrensellik varsayımı bakımından, tercihler teorisi sağlam görünüyor. Tercihler teorisi tarafsızdır ve hiçbir özel plânlama faaliyetine dayanmaz. Yeni bir mal yapmayı düşünen iş adamı, yeni bir bina plânlayan mimar, yeni bir vergi sistemi hazırlayan hükümet, - hep tercihler teorisini kullanmış olurlar. Birkaç alternatif arasından bir tanesi seçilir. Tercih bu sebeple evrenselleştirilmiş ve tercihler teorisi da ihtiyacı karşılamış olur.

Bununla beraber, birçok özel plânlama çeşitleri arasında tercihin farklı önemde rolü olduğunu hatırdan uzak tutmamak gerekir. Tercihin derecesinin önemi, plân yapmalı mı, yapmamalı mı sorusunun ortaya atıldığı noktayı incelemekle anlaşılabilir. Mesele, kasaba, nâzım plân hazırlayıp hazırlamama konusunda geniş bir tercih alanına sahip olabilir. Kasabanın büyümesi, olayların itişine bırakılmış olabilir. Bu, saldırı korkusu altındaki bir Savunma Bakanlığının durumundan farklıdır. O, plân yapmağa mecburdur - başka tercih hakkı yoktur.

Evrensellik kriteri yönünden tercih konusunda sorulacak en önemli soru; tercihin imkân dahilinde olması gerçeğinin tercihin mahiyeti ve toplum için neleri gerektirdiği hususu kadar önemli olup olmadığı sorusudur. Hitlerin Polonya'yı istilâ etme tercihine sahip olup olmadığı gerçeği ve bir iş adamının piyasaya yeni bir temizleme tozu sürme tercihine sahip olup olmadığı gerçeği, bu tercihlerin sonuçlarıyla karşılaştırıldıklarında çok önemsiz kalırlar. Başka bir deyişle, bu anlamdaki evrensellikte tercih çok mu önemlidir? Acaba tercihlerin kapsamı, derecesi ve gerektirdikleri hareket tarzları plânlama yetiresinin daha önemli unsurları değil mi-

dir? Bu her toplumda böyle midir? Tercihlerimiz olduğunu söylemek, bu anlamda kader tartışmasını reddetmekten çok az farklıdır (3).

Teori bütün plânlama vetiresini kapsamalıdır.

Teori, ideolojik menşeinden sonuna, veya uygulanmaya başladıktan sonraki işlemlerin etüdü esnasında yeniden doğuşuna kadar bütün plânlama vetiresini içine almalıdır.

Bir plânlama işlemine girişmek, plânlama olmadan yapılamıyacak bazı işlerin plânlı çalışma ile başarılabilceği düşüncesine dayanır. Bu düşünce nedir ve nereden gelmektedir? Belki sadece doğal bir insancıl arzudur. Belki de özel olarak, özel anlamda, ilerleme hakkında Amerikalılara özge bir görüş veya bir sosyal gelişme kavramıdır. Mahiyeti ne olursa olsun, ardındaki temel fikir plânlamanın yararlı olduğu yönündeki olumlu düşüncedir.

Her teorinin bu inanca, güvenilebilir bir destek olması zorunludur ve bir teori, plânlamanın niçin uğraşılmaya değer sayıldığını «açıklamakla» işe başlamalıdır. Bu açıdan bakıldığında, Davidoff ve Reiner'in, «plânlama bir işlemler serisidir» şeklindeki tanımları yetersizdir. Plânlama bundan fazla birşeydir. Her plânlama işleminin arkasında, gelecekteki olayların, daha iyi olma yönünde etkilenebileceği *inancı* vardır (4). Bu sebeple, plânlama olanağının kabul edileceği ve reddedilemeyeceği yolundaki ideolojik inancın (veya delilin), teorinin ayrılmaz bir parçasını teşkil etmesi gerekir.

Davidoff ile Reiner, «tercih» teorisinde, bunu bütün tercihler içinde ilki olarak gösterebilirlerdi. Neden böyle yapmamış oldukları ilginç bir spekülasyon konusu olabilir. Belki bu; tercihin, denklemin en önemli unsuru olmadığından böyle olmuştur. Plânlamanın etken olarak kabul edilip edilmeyeceği sorunu belki belli bir toplum içindeki değil, fakat bir toplum ile bir diğeri arasındaki tercihtir. Toplumumuzun kültürel yapısı, plânlamanın etkili bir

(3) Bu, önemli bir felsefe sorunu olabilir, fakat plânlama lehine yeni bir unsur getirmiyor. Çünkü eğer fiillerimiz önceden bilirse plânlama bahis konusu olamaz görüşüne, biz plânlama yapacağı önceden bilinen insanlar şeklinde cevap verilebilir.

(4) Burada ilgili olduğumuz konu, plânlama konusunun gerçekleştirilip gerçekleştirilmediği değil, fakat inanma gerçeğidir.

davranış olduğu düşüncesini vermektedir. Biz, önce ne yapmak istediğimizi düşünüp, sonra ona ulaşmak için gerekli adımları atmayı gerektiren rasyonel harekete inanıyoruz. Aynı şekilde, kuvvetli kaderci davranışları olan bir toplum da, plânsız hareket etme kararına varabilir.

Bu sebeple, plân yapmakla plân yapamamak arasında bir tercihte bulunmak mümkün olsa bile, bu gerçekte, sanıldığı kadar basit değildir. Bu konudaki kararı tarihsel gelişim verir. Bizim, karşısında bulunduğumuz sorun, iki seçimlik hareket tarzı arasında bir tercih yapmak değil, fakat esasen bir hareket tarzının seçilmiş bulunması sosyal gerçeğidir.

Eğer bu görüş doğru ise, tercih teorisinin bu seviyede başarılı olmadığı görülür; çünkü, bu teori, tercih özgürlüğü sağlamadığı takdirde işe yaramaz. Varılan bu hükmün ispatlanması da mümkün değildir. Çünkü, önceden belirlenmiş bir çerçeve içinde, plânlama vetiresi önceden belirlenmiş yapının bir parçası olarak meydana gelmektedir. Yani, daha önceden plân yapma hususunda bir tercihi olmadan plân yapmak mümkündür. Bu kriterin zorunluğu bu sebeple ispatlanamaz.

Aşağıdaki konular, genel plânlama vetiresini meydana getiren bir işlemler serisi olabilir.

- Plânlamanın zahmete değer bir iş olduğu fikrinin doğuşu
- Plânlamanın zahmete değer olup olmadığını göstermek için deliller toplamak ve bunları sistemleştirmek
- Plân yapmaya karar vermek (Tercih)
- Hedefler ve amaçlar için bilgi toplama
- Hedeflerin seçimi (Tercih)
- Vasıtalar hakkında bilgi toplama
- Hedeflerle kaynaklar arasında ilgi kurma işlemi
- Hedef ve kaynakların en son tespiti (Tercih)
- Önceliklerin tespiti (Tercih)
- Uygulama için bilgi toplama
- Uygulama kararları (Tercih)
- Yürürlüğe girdikten sonra bilgi toplama ve analizler

Bu on iki işlemde yalnız beş tanesinin karşısına «tercih» yazmak mümkün olmuştur. Demek ki, tercihler teorisinin, plânlama-
vetiresinin kapsamadığı önemli yönleri vardır. Aynı zamanda, ilk bakışta tercihler teorisinin içine girer gibi gözüken işlemlerin de dikkatle incelenmesi gerekir.

Deliller elde edildikten sonra, plân yapma kararı, tercih kavramı yardımıyla tanımlanabilir mi? Hemen belirtmemiz gerekir ki, «karar» her zaman tercihle anlamdaş değildir. Tercih birkaç alternatif arasından birinin seçilmesi işlemidir ve bir harekete esas olmak üzere yapılır. Ben diğer pastayı değil de bunu tercih ediyorum. Çünkü, bunu yemek istiyorum. Öte yandan, kararlar bir harekete esas olmayabilir ve dolayısıyla geleceği ilgilendirmiyebilirler.

Fiilî plânlama bakımından bu ayrımın önemi, *plâncının çoğu hallerde plân yapma veya yapmama tercihinde bulunan kimse olmamasıdır*. Plâncı bilgileri toplar, tahlil eder ve buna dayanarak plânlamanın yararlı olacağına karar verir. Fakat plân yapılması tercihinde bulunan, o değildir. Bu tercihi, plânlamanın yürürlüğe konulmasından sorumlu olan otorite yapar. Bu sebeple, bu noktada karar ve tercih arasında görev farkı vardır. Şüphesiz bazı hallerde karar veren ile, tercih yapan aynı kimsedir. Şehir ve bölge plânlamasında böyle bir durum hemen hemen hiç olmaz. Elde edilebilen delillere göre, plâncı, plânlama yapmanın doğru olacağına karar verir. Fakat plânlama yapıp yapmama tercihini yapan siyasal otoritedir.

Bu sebeple, tercihler teorisinin cevap verdiği sanılan ihtiyaç gerçekte kısmen karşılanmış oluyor. Eğer biz plânlamayı tamamen kapsamak istiyorsak, bir başka teori ile bunu tamamlamamız gerekir. Bu başka teori, belki de, tercihler teorisinden farklı olan karar verme teorisi olacaktır.

«Tercihler» teorisi, «hedefler» bakımından daha elverişli olabilir. Alternatifler tanımlanacak ve değerlendirilecektir. Bu işlemlerin hiçbiri tercihler teorisi alanı içinde değildir. Fakat bir veya daha fazla hedefin seçimi bu alanın içine girer.

Davidoff ve Reiner'in haklı olarak dikkati çektikleri nokta, bir hedef veya hedefler alanı uğruna hedef seçme alanının çoğu zaman ihmal edilmesidir. Şehir ve bölge plânlamasında bu her zaman böyledir; çünkü plâncı çok ender olarak bütün hedefleri öngörebilir ve genel olarak elde edilmesi imkânsız, arzu edilmeyen veya belirsiz olarak gördüğü hedeflerle ilgili olarak birşey söyle-

mez. Burada, kendimizi, tercih işlemini kimin yaptığı konusunu tartışır bulmaktayız. Bu safhada tercihin, plânlama işleminin en önemli unsuru olduğu açık olmakla beraber, eğer plâncı ve plânlama örgütü aynı kişi veya kişiler değilse, bu tercihin plânlama fonksiyonu içinde mi, yoksa dışında mı olduğu tartışma konusu olmaktadır. Denilebilir ki, plâncının görevi, bütün mümkün alternatifleri ayırmak, hepsinin önemi hakkında tahminler yapmak, onları değerlendirmek ve hedeflerle ilgili tavsiyelerde bulunmaktır. Bu rolünde plâncı sadece tercih yapmamaktadır. Falan, ya da filân şeyin muhtemel bir hedef olduğuna karar vermektedir. Fakat, başkaları bunu harekete esas teşkil edecek bir hedef olarak kabul edecek veya etmiyeceklerdir. (5)

Davidoff ile Reiner, yazılarında, değerler teorisinin rolüne büyük önem veriyorlar. Her tercih işleminde bir değer unsuru vardır. Değer yargıları insan faaliyetlerine geniş ölçüde karışırlar. O halde ilk bakışta, bir plânlama teorisinin, değerler teorisine geniş ölçüde dayanmak zorunda olduğu görülür. Bununla beraber, yine de, değerlerin (dolayısıyla hedeflerin) plânlama vetiresi dışından mı, yoksa içinden mi seçilmesi gerektiği konusunda karar verme sorunu karşısındayız. Bu nokta, en azından tartışılabilir bir noktadır. Değer problemlerinin, mahiyetleri icabı, plânlama vetiresinin içinde veya dışında olduğu farzedilmemelidir. Burada, izlenmesi mümkün olan bir yol her ikisinin de doğru olduğunu farzederek, özel konuları olan ulânlama çeşitlerini birbirinden ayıran çizginin nerede yer aldığını bulmaya çalışmaktır. Şüphesiz başlıca değer tercihlerinin dışarıdan verildiği bir plânlama sistemi tasavvur etmek mümkündür. Böyle bir izafet çerçevesi içinde de kabul edebileceğimizden daha fazla plânlama yapmaya imkân vardır (6).

Tercihler, önceliklerin saptanmasında da önemli rol oynar. Öncelikler esas olarak, hedeflere ulaşılması ve kaynak - zaman bağlantısıyla ilgilidirler. Burada plâncının yapabileceği birçok tercih-

(5) Le Corbusier'nin neden 24 saatlik güneş gününün önemi üzerinde o derece ısrarla durduğunun sebebi bu tartışmadadır. Le Corbusier 24 saatlik süreyi, toplumun kendi değerler sistemi ile saptıyabileceği serbest bir alan olarak bir yana bırakarak toplumun hedeflerini tayin etmenin plâncının işi olup olmadığı meseleleriyle meşgul oluyor *La Ville Radieuse* (Boulogne : L' Architecture d' Aujourd'hui, 1955)

(6) Bilgilerin sınıflandırılması için burada yapılacak iş, plânlamanın normatif bir bilim mi, kategorik bir bilim mi, yoksa her ikisinin bir karışımı mı olduğu meselesini çözmektir.

ler vardır. Çünkü bu unsurları pek çok şekillerde biraraya getirmek mümkündür. Plâncı, belli bir hedefe tam zamanında ulaşmak ve plânın belli bir kısmının uygulanmasını sağlamak için bazı kaynakların öncelikle kullanılmasını tercih edebilir.

Uygulama yöntemleri için de durum buna benzer. İzliyebileceği birçok idarî yollar karşısında plâncı, tercih teorisinin ilkelerini bunlara uygular; mümkün alternatifleri bulur, değişkenleri inceler, değerlendirir; belli hedeflerin ışığında uygulamayı dikkate alır ve en elverişli yöntemi seçer.

Tercihlerin plânlama vetiresine katılış şekliyle ilgili bu gözden geçirme kısa olmakla beraber, tercihlerin bütün vetireyi kapsamadığını göstermeye yeter. O halde bir «tercihler» teorisi, plânlama bakımından ne kadar «önemli olursa olsun», bütün plânlama vetiresinin dayandığı eksiksiz bir teori olduğunun ileri sürülemediği görülmektedir.

Teori belli bir siyasal ideoloji veya sisteme bağlı olmamalıdır.

Herhangi bir plânlama teorisi, her siyasal ortam için geçerli olmalı ve geçerliğinin ispatı, o sistemin dayandığı belli siyasal sisteme, ya da fikirlere bağlı olmamalıdır.

Eğer plânlama tanımlanabilir bir faaliyet ise, belli zamanlara ve yerlere özge durum ve koşullara dayanmamalıdır. Otoriter, demokratik, ya da başka sistemler için aynı derecede geçerli olmalıdır. Yukarıdan aşağıya doğru, totaliter plânlama kavramı üzerine oturtulmuş bir plânlama teorisi, demokratik bir toplumun izafet çerçevesini tatmin edemeyen güdük bir teori olur. Bunun gibi, plânlamanın halkın isteklerine dayanarak yapılmak zorunda olduğunu savunan demokratik görüşe dayandırılmış bir teori de olmaz. Bu ortamların her ikisindeki plânlama birbirinden farklı olmakla beraber eğer teori bilimsel ağırlığı olan bir teori olacaksa her iki sistem için de kullanışlı olmak zorundadır.

Bu ölçü dikkate alındığı takdirde, Davidoff ile Reiner'in kendi teorilerine belki haksızlık etmiş olmadıkları görülür. Onlara göre plâncı «en yakın, ya da en son alıcılarına değerler izafe veya dikte edemez. Bu görüş, kamunun karar - verme ve hareket etme yetkisinin, alıcıların isteklerini aksettirmesinin gerekli olduğu yolundaki demokratik kurallara uymaktadır». Alıcı, genel olarak halk-

topluluğudur. Bu varsayıma kapılmak için mantikî bir sebep yoktur. Plânlama, bizim yaşadığımız toplulukta bile halkın isteklerine dayanmıyor. Çoğu sınaî plânlama, çoğu zaman tamamiyle malı yapan işçilerin, ya da satın alan tüketicilerin istekleriyle bağlı olmaksızın uygulanıyor. Firmalar, halk dikkate alınmadan doğuyor, birleşiyor ve ortadan kalkıyorlar. Bir teori olarak ele alınan plânlamanın, demokratik olduğu takdirde üstün, demokratik olmadığı takdirde değersiz olduğunu düşünmek safdilliktir. Bu, işin esasını görmemek demek olur.

Bu itibarla, sorumluluk ve alıcılarla ilgili paragraflar, plâncının tercihleri yapan kimseler konusundaki aşırı tutumunu açıkça aydınlatmaktadır. Plâncı, alıcının kim olduğunu açıkça anlamadığı takdirde de, tercih yapmak zorunda mıdır? Alıcılarının kim olduğu bilinmediği zaman mimarlar da bu mesele ile karşı karşıya kalırlar. Bununla beraber, çoğu plânlamalarda, bu güçlük o kadar ciddi değildir. Yeni bir malın yapımı ile ilgili tavsiyelerde bulunan plâncı, muhtemelen tüketicinin kim olduğunu iyi bilir. Büyük sosyal anlam taşıyan meselelerde alıcının toplum olması halindeki en güç duruma karşılaşırlar ki işte bu, şehir ve bölge plâncılarının durumudur. Burada da bu çeşit plânlamanın bu ayrılık sebebiyle, sanayi plânlamasından mahiyet itibariyle farklı olup olmadığını araştırmak zorundayız. Aynı şekilde uygulanabildiği takdirde, bu alıcıya yakınlık farkı sadece, teorinin, özel uygulama şekilleri arasında bir değişkendir ve bir plânlama teorisinin özelliklerini bulma problemini gölgelememelidir. Örnekleri tek bir alandan gereğinden fazla alma tuzağına düşmek kolaydır.

Bazı plânlama çeşitlerinde - şehir ve bölge plânlaması buna özellikle elverişlidir- toplumun ulaşmak istediği genel hedeflerle (ki bu son tahlilde, toplumun, iyi yaşamayı nasıl tanımladığı meselesidir) ayrıntılarıyla belli bir plânın amaçlarını teşkil eden daha özel hedefler arasında bir karışma olur. Bu içiçe girmiş iki örgüyü çözmek ve her ikisinin ayrı ayrı sorumluluklarını öğrenmek plânlama teorisinin önemli amaçlarından biridir.

Teorinin belli fizik ve sosyal teori ile ilgisi kurulmalıdır :

Plânlama, fiziki bir ortamda cereyan ettiğine göre, antropi kanununu () dikkate almak ve insan toplumlarında yapıldığına göre de, sosyal teori ile ilgisi kurulmak zorundadır.*

(*) Termodinamik kanunlarından biri,

Termodinamik kanunları, fizik dünyanın uzun süreli gelişiminin, varlığımızın maddi enerjilerinin devamlı olarak azalması yönünde olduğunu farzetmeye bizi sevketmektedir.

Milyonlarca yıl dikkate alındığı takdirde bu gidişe kaçınılmaz gözü ile bakılabilir. Kısa sürede, uygarlık bir kaybediştir; ya aşağı doğru yavaş bir eğri, ya da insanın maddi ve sosyal çevresi üzerinde bir üstünlük kurduğu derecede kısa bir süre için yukarıya doğru çıkabilen bir eğri şeklindedir. İnsanın, ortak kaderini böyle geçici olarak geciktirmeyi etkilemekte kullandığı en önemli yöntem plânlamadır.

Antropi kanununa karşı gelinmesinin önemi, tabiat kanunlarına *başkaldırılması* sonucunu doğurmasındadır. İnsan, düşündüğü, plânladığı, doğal eğilimleri değiştirdiği için yaşayabilmektedir. Çabaları, geleceği etkili bir şekilde plânlamakta başarılı olduğu sürece antropi kanununun işleme etkilerine gem vuran uygarlıklar şeklini almaktadır. Başarısızlık, ölüm anlamına geliyor .

Bu çeşit bir teorinin ana fikri, sarfedilen çabanın verimlilik derecesidir. Bu, hedeflerin seçiminde verimlilikten çok, sistemin işleyişindeki verimliliktir. Çünkü, toplumların temel hedeflerini bilinçli olarak seçip seçmedikleri noktası şüphelidir.

Kuzey Afrika ve Ortadoğudaki çöller, antropi vetiresinin örnekleridir. Kanunun işleyişine karşı koyma çabalarında, bir zamanların bu verimli topraklarında gelişen eski uygarlıklar, yeryüzünün kaynaklarını o derece büyük bir hızla yemiş ve tüketmişlerdir ki, hayatlarının maddi temelleri hızla yok edilmiştir.

O halde, antropi çok önem taşıyor. Çünkü, insan toplumlarının, maddî dünyaya iyice intibak etmeleri gerektiğini göstermektedir. Eğer yaşamak istiyorsak, bir yandan, toplumumuzun etkenliğini arttırmak üzere yeterli çabaları sarfetmek zorundayız. Öte yandan eğer bu çabalar maddi âleme oranla çok kuvvetli ve çok hızlı çabalar ise, değiştirmeye çalıştığımız enerji azalması oluşumunu büyük ölçüde hızlandırmış olmak tehlikesiyle karşılaşırız. O halde plânlama, enerjileri biraraya toplamak ile etkili bir şekilde kullanmak için sarfedilen çabalar arasında dikkatli bir denge olarak anlaşılmalıdır. Bu oluşumun ne çok hızlı, ne çok kuvvetli olmamasını sağlamaya çok dikkat etmelidir. Biz dünyanın sahip olduğu enerjileri sömürmek ve korumak suretiyle yaşıyoruz. Plânlamanın görevi, dengeyi sağlamaktır.

En sınırlı ölçüdeki plânlamalar bile sosyal bir çerçeve içinde yapılmaktadır. İnsan faaliyetlerine bağlanmayan hiçbir plânlama düşünülemez. Plânlama, sosyal oluşumun bir kısmı olarak düşünülebilir; günlük yaşantımızda her türlü faaliyeti plânlama konusu yaparız. Plânlama şeklimiz, yaptığımız tercihler, amaçlarımızı gerçekleştirmek için sahip olduğumuz olanaklar ve uygulama yöntemlerimiz, genel olarak topluluğumuzun genel yapısı içinde doğarlar.

O halde, plânlama teorisinin tabiatı ve toplum hayatını anlamağa çalışan bilim dallarındaki teorilerle ilgisi kurulmamalı mıdır? Bu açıdan bakıldığında, sosyal kurumlar, roller, statüler ve temel kültürel fikirler gibi teorilere dayanan bir teori geliştirmenin mümkün olabileceğini bekliyemez miyiz? Böyle bir yaklaşım tarzının, hareket noktası olarak esas alınması gerekir; çünkü, bütün diğer teoriler, buna benzer bir çerçeve ile ilgileri kurulmak suretiyle geliştirilmişlerdir.

Bu bakımdan «tercihler» teorisi, iktisat teorisi ile gerektiğinden fazla ve diğer disiplinlerdeki teorilerle gerektiğinden az ilgili olması sebebiyle eleştirilebilir. Ekonomik hayatımızda olup bitenler tüm hayatımızın çerçevesi içinde görülmektedir; çünkü artık, *homo economicus* gerçekten ölmüştür. Plânlama teorisinin tanımının böylece iktisatçının geleneksel düşüncesine uygun olarak daraltılmasının, Davidoff ile Reiner tarafından ileri sürülen teori üzerinde iki olumsuz, daraltıcı etkisi olduğu incelenmeye değer.

İlk olarak, onlara göre, plânlamanın amaçlarını, daha çok ekonomik fonksiyonlar hâlinde tanımlamak zorunludur: verimlilik ve rasyonel hareket veya piyasaya yardım (ikame), veya değişme (tercihler alanının genişletilmesi). Fakat plânlama, ekonomi alanından çok uzak olan başka amaçlara da hizmet edebilir. Yeni idealleri, yeni istekleri gerçekleştirmek, tercih ve saik değişikliklerine uymak üzere plân yapabiliriz. İnsanın plânlamasını yönelteceği amaçlar çok çeşitlidir ve verimlilik kavramlarına veya diğer herhangi bir dar ceket içine sıkıştırılmamalıdır. Plânlamanın sadece bir amacı vardır: anropi kanununun iptali, veya bir başka deyişle, kesinlikle bilinen bir sebep veya amaç bulunmayan bir ortamda fiillerimize anlam kazandırmak. O halde, hernekadar plânlamadan bekliyeceğimiz faydalanma alanları, tabiatıyla, ekonomik, psikolojik, estetik ve sosyal kategoriler halinde tanımlanabilirse de, teorimizin amaçlarıyla ilgisi bazen çok geniş olmalıdır.

Ekonomik düşünceye önem verilmesinden ileri gelen ikinci daraltıcı etki, birinci etkiyle yakından ilgilidir. Bu da, «tercihler» teorisinde rasyonel olmayan unsurların bulunmadığıdır. İnsan faaliyetlerinin gözlenmesinden, insandaki rasyonellikten uzaklaşma özelliğinin gerek insan toplumlarına mahsus bir olay, psikoloji, ve gerekse bir değer olarak ihmal edilemeyeceği sonucunu çıkarabiliriz. Eğer rasyonel kelimesi ile, sadece mantikî ispat yolu ile desteklenebilen şeyleri kastediyorsak, teorimizi çok dar bir izafet çerçevesi ile sınırlandırmış oluyoruz. Teori yapanın, sistem kuranın mantığı şudur: teori faydalı olacak fakat hayatın, plânlama vetiresine eşit ya da daha büyük bir etkiyle giren diğer yönlerini içine alacak kadar geniş olmayacak. Bu dar rasyonellikten sonra tecrübelerden doğan «akıl» gelir. «akılın» mantiki bir şekilde ispata elverişli olmadığı, fakat bununla beraber tartışılan meselede yeter derecede tecrübesi olanlar tarafından kabul edilen bir rasyonellik kavramı vardır. İnsan faaliyetlerinden bir çoğu bu «tecrübe akli» sayesinde varılan kararlara dayanılarak cereyan eder. Bu, yanlışlık veya keyfilik anlamına gelmediği gibi, ispatlanabilen bir mantığa dayanmayan kararların da, kolayca, bilimsel metodun rasyonelliğinin hakim olmadığı alanlar olarak dikkate alınması mümkün değildir. Pratikte, şehir ve bölge plânlaması çoğunlukla tecrübe akli yardımıyla yapılmaktadır. Bazı plânlama konularının bilimsel yönüme gittikçe daha çok bağlı olacağını ummanın anlamlı olmasına karşılık, bütün plânlamanın bilimsel, yöntemler tarafından daraltılacağını düşünmek doğru olmaz. Şehir ve bölge plânlamasından veya daha başka bir plânlama nev'inden tecrübe aklinin çıkarılmasına bağlı bulunan bir plânlama kuramı geliştirmek de, fikir yönünden o derece az tatmin edicidir.

İnsanda, lirik, dionizyen veya rasyonel olmayan bir özellik vardır. Filozof Croce, sanatı bir teori olarak tanımlarken lirik unsuru temel özellik olarak göstermektedir. Le Corbusier genel sisteminde rasyonel olduğu kadar liriktir de. Bir plânlama teorisi kavramı lirik veya rasyonel olmayan unsuru kapsamına alacak kadar geniş olmalı ve teoriye dayanmalıdır (7).

Bu iki faktör - tecrübe akli ve rasyonel olmayan unsur - bir plânlama teorisine rehberlik edecek yönler olarak zikredilecek kadar önemlidir.

(7) Bu konu üzerinde John R. Seeley önemle durmuştur. «What is planning? Definition and Strategy» *Journal of the American Institute of Planners*, XXVIII, (May 1962), 91 - 97. Plânlamayı akıl unsuruna dayandırmanın güç-

Teori rasyonel olmayan unsurları açıklamalıdır :

Tecrübe ile öğrenilen gerçek, mantikî ispat yolu ile bulunan gerçek kadar önemlidir. Plânlamayı dar bir şekilde tanımlanmış rasyonel bir unsur ile sınırlandıran hiçbir teori yeterli olamaz. Rasyonel tercihlere dayanan kararlar alanını genişletmeye teşebbüs etmek, plânlama sisteminin sadece bir parçasıdır ve plânlama teorisi bu salt «mantikî» amaçla sınırlandırılmaz. Teori lirik ya da artistik unsuru da kapsamalıdır.

Sistemsiz Düşünceler :

Sınıflandırılması güç olmakla beraber, problemin herhangi bir teoriye de girmesi gereken birkaç başka yönü daha vardır. Bunlardan en önemlisi plânlamanın maksadının iyi bir yaşayış kavramının esasında yer almasıdır. Hayatın daha iyi hale getirilebileceğini düşündüğümüz için plân yapmaktayız. Çok açıktır ki bu, değerler alanı ile ilgilidir ve iyi yaşamın gerçekten ne olduğu konusunda verilecek kararın sübjektifliği sebebiyle güçlük doğurmaktadır. Hepimiz katıldığımız takdirde plânlama çok daha kolay olur. Bir toplumun gizli kavramları bir miktar oybirliğiyle hissedilebilir. Bununla beraber bu kavramları açıklamak sırası geldiğinde, oybirliğine ulaşmak az muhtemeldir. Toplum olarak, iyi yaşamın ne olduğu konusunda açık bir anlaşmaya varmaksızın gelecek için plânlama yapabiliriz.

Diğer bir önemli fikir de, plânlamanın mahiyeti icabı bir vetire olması ve dolayısıyla sadece bir fiil olarak tanımlanamamasıdır. Plânlama sadece bir şeyin yapılmasına karar vermek değildir; plânlama, akıl ile geleceğin kontrol edilebilmesini, toplumun, geçmiş bugünkü ve gelecekteki etkileyici faktörlerin çerçevesi içinde ulaşılabilir belli hedefleri olmasını, plânın başarı ile uygulanabilmesi

lüklerini anlatıyor. Ve görüşünü şu ispatlanmamış iddiaya dayandırıyor. «Düzenli, fikirsel, hesaplanabilir vetirenin üzerinde düzensiz, fikirden uzak ve hesaplanamaz bir vetire vardır. Bu, düzene kavuşamayan, fakat, daha yüksek ve düzensizlik doğuran bir ilkenin hareket noktasına ulaşmak için kullanılan bir vetiredir. Bu onu, plâncıları, «akıl artistleri» olarak tanımlamaya sevk ediyor. Bu düşüncenin önemli yönü, desteklenebilir olup olmadığı değil, fakat plâncının durumunun, son tahlilde artistik katkısına dayanması gereken mimarın durumuna yaklaşmasıdır. Eğer plâncı ile mimar aynı durumda ise, bu demektir ki ayırıldıkları unsur sadece plâncıya ait değildir. Plânlama kavramının özelliklerini bulmağa çalışırken bunu açıkça görmek önemlidir.

için, zaman da dahil olduğu halde vasıtaların ve kaynakların bilinmesini gerektirir. Uygulamaya gireceği ve dolayısıyla plânlama vetiresinde bulunmaması gerektiği düşüncesiyle, uygulamanın idaresine burada yer verilmemiştir. Plânlama bir vetiredir, çünkü zamanla yapılmakta ve devam etmektedir.

Bu ölçüyü ve eleştirmeleri hatırdan tutarak bu yazının geri kalan kısmında bir plânlama teorisinin başka ele alış şekilleriyle ilgili bazı tavsiye denemelerinde bulunacağız.

1. Birleşik Teori :

Plânlama, birlikte kullanıldığı takdirde özel sonuçlara ulaşabilen ve bu teorilerin teker teker tatmin edemeyecekleri ihtiyaçları tatmin eden birtakım başka teorilerin birleşmesinden meydana gelen özel bir teori olarak anlaşılabilir. Böyle bir birleşik teori aşağıdaki teorilerden meydana gelebilir :

- İdeolojik ihtiyaç teorisi
- Bilgilerin kullanılması teorisi
- Hedeflerin saptanması ve tayini teorisi
- Tercihler teorisi
- Haberleşme teorisi
- Uygulama teorisi
- Geri tepme veya yankı teorisi
- Ve çerçeve veya temel teori olarak;
- Toplum teorisi
- Antropi teorisi

Belki ilki hariç, bu teorilerin fonksiyonları açıktır. İhtiyaç ideolojisi, plânlamanın faydalı bir faaliyet olarak kabulüne yol açan temel tavırları içine alan bir teoriyi gösterir. Bu bir plânlama teorisinin esası, ve her teorisinin üzerine kurulması gereken bir temeldir.

Yukarıda sıralanan teoriler belki şöyle bir çerçeve içine girmelidir: iyileştirmenin sistematik bir şekilde geleceği dikkate almakla gerçekleştirilebileceği hakkındaki ideolojik ilkeye dayanan plânlama, emrimizdeki kaynaklar yardımıyla ve yöntem olarak bir takım teorileri kullanan amaçlarımızın tespiti ve gerçekleştirilmesi işlemidir.

2 — *İdeal - Gerçek Teori* :

Devam edip giden yaşantı vetiresinde devamlı olarak kavram dünyamızı ve maddi varlık dünyamızı hem yaratmakta, hem de değiştirmekteyiz. Değişikliklerin bazısı iç, bazısı dış dünyadan kaynak alıyor. Fiillerin anlamlı olması için bu ikisi arasında devamlı bir karşılıklı etki olmalıdır. Çünkü dışımızda kalan gerçek dünyada olup bitenler, kavram ve ideallerimizi yaratmamıza yardım eder ve bunlar da sırası gelince dış dünya üzerindeki hakimiyetimizi etkiler.

Bu ikisi arasındaki bağlantıyı etkili kılan vetire veya yöntem hangisidir? Bu, kavramları aydınlatan ve gerçekleştirmeye çalışan vetire ve öte yandan, kavramları gözden geçirmek için hazır olayları ayırdetme işi değil midir? Plânlama vetiresi bu tanıma uymaktadır. Plânlama, ideali gerçekleştirmek, gerçeği incelemek ve idealle kıyaslamak ve ölçmek üzere kullandığımız bir yöntemdir (9).

Bu açıdan bakıldığı zaman, plânlama esas olarak bir psikolojik konudur: insan kişiliğinin yapılış ve davranış tarzlarıyla ilgili olması gerekir. Bu faaliyeti bazı aklî özelliklere sahip olduğumuz için yaptığımızı farzedebiliriz. Belki de plânlamanın kökleri, zaman içinde, geçmişin, bugünün ve geleceğin oluşumunu aksettirebilen bir bilincimiz olmasındadır. Ve belki de en önemli özellik, mükemmellik teorisini idrak etmemizdir: insanın ideali arama yeteneği.

Hayvan psikolojisinin incelenmesi bu konuda, özellikle insanların geleceği düşünmesinin, sincabın veya kuşun «açık» plânlama davranışıyla kıyaslanması bakımından aydınlatıcı olabilir. Bu hayvanların gelecek ile ilgili faaliyetlerine bakarak, akıl esasına göre veya insan aklına ihtiyaç göstermeyen doğuştan bir programlama yöntemine göre ya da bir başka sisteme uygun olarak çalışıp çalışmadıkları konusunda tahminler yapmak zorundayız. Bu düşünce tarzını izleyerek kendimizi, ya hayvanların akıllı oldukla-

(8) Genel bir birleşik planlama teorisi için Bkz. P. P. Le Breton ve D. A. Henning, *Planning Theory* (Englewood Cliffs, N. J. Prentice Hall, 1961) Sıraladıkları teoriler benimkilerden farklı.

(9) Yayınlanmamış bir yazının ek kısmında «Mühendisliğin bir dalı olarak plânlama» S. O. Eklund (Johannesburg) plânlama vetiresini, plânlamanın model ve esas (ideal gerçek) arasındaki karşılıklı etki sisteminin bir parçası olarak rolü bakımından tanımlamaya, daha doğrusu açıklamaya çalışıyor.

rına inandırmak gerektiğine ya da biz insanların, kabul edildiğinden az mantıklı ve daha çok içgüdüsel psikolojik bir vetire ile plânlama yaptığımız sonucuna varmak zorunda bulabiliriz.

Beynin ve sinir sisteminin çalışması ile ilgili yeni buluşların, sinirsel ve psikolojik kavramlara dayanan bir plânlama teorisinin esasını bize verebileceğini bekleyebilir miyiz? (10)

3. Oluş Teorisi

Plânlamada dördüncü boyut olan zamanın önemi sebebiyle, oluşum kavramına dayanan bir teori kurmağa çalışmak mümkündür. Bir fikrin anlaşılması, gerçekleştirilmesinin dikkate alınması ve dış dünyanın gerçeklerine uydurulması zamanla olur. Böyle bir teori - hareket üzerinde, birbirini izleyen hareketler arasındaki bağlantı - hareketlerinin birbirinin sebebi olması ve bir hareketin kendinden sonraki hareketin tayinine yardım etmesi bir oluş teorisi üzerinde olduğu kadar önemle durmaz.

Böyle bir teorinin insan topluluklarının mahiyet ve görevleriyle ilgili teorilerle çok yakından ilgisi kurulmalıdır; çünkü, plânlamayı teşkil eden hareketler sosyal bir çerçeve içinde meydana gelirler, onun dışında değil. Bu şekilde anlaşıldığı takdirde plânlama ayrı ve kendine yeter bir işlem değil, kendini birçok farklı ve bilinebilen şekillerde gösteren sosyal oluşumun tanınabilen bir parçasıdır. Teorinin; geleceği düşünmenin, gelecekle ilgili hareketlerde bulunmanın bütün yönlerini kapsayacak kadar geniş olması gerekir.

Bu plânlama teorisi görüşü çok ilginç bir spekülâtif mesele-ortaya çıkarmaktadır. Acaba plânlama vetiresi, hiç değilse bazı yönleri bakımından kendi kendini düzenleyen bir sistem midir? Plânlama düşüncesinde, genel olarak, plânlama şeklinin düşünce ve hareket zincirinin hedeflerin tespiti ve formüle edilmesiyle başladığı ve sonra vasıtalara ve uygulamaya geçildiği kabul edilmektedir. Mantık yönünden bu yeterli görünmektedir. Bununla beraber, tecrübenin verdiği gerçekler karşısında ölçüldüğü vakit, bu modelin gerçeklere rahatça uymadığı görülür. Temel hedeflerin formüle edilmesine yardım eden bir şehir ve bölge plâncısı pratikte hedeflerin önce tespit edilip vasıtaların incelenmediğini kabul ede-

(10) Bu konuda çok yazı yazılmaktadır. Bkz. F. H. George *The Brain as a Computer*, (Oxford: Pergamon Press, 1961)

cektir; fakat çoğu zaman, mümkün vasıtların tahlili yolu müstesna, hedefler ifade edilemez.

Bahis konusu ettiğimiz nokta ile yakından ilgili bir güçlük daha vardır. Hedefleri aydınlatmaya çalışırken, daha önemlisi bu hedeflere ulaşırken, onları değişikliğe uğratırız. Başlangıçta hedefin açıkça tanımlandığı görülebilir, fakat, biz ona doğru yaklaştıkça hedefin şekil ve mahiyetinin, onun hakkındaki anlayışımız sebebiyle ve yaptığımız hareketin onun üzerinde bir dış etki olması sebebiyle değiştiği görülür. O takdirde soru şu şekilde sorulabilir: mesele bazı plânlama nevelerinin tanımındaki hedeflerin ulaşılamaz olduğu, fakat plânlama vetiresi ile birlikte değişmeye maruz bulunması meselesi midir? Gerçekten hedefler, bu hedefler yönünde ilerlemek vetiresinden daha az mı önemlidirler? Hayat nihayet bir vetirenin yaşamasıdır ve plân yaptığımız alanlardan çoğunda, önemli olan devamlılık fikridir. Şehir, bölge, sanayi, ticaret, ve insan hayatı bir bütün olarak görüldüğünde, bütün pratik amaçlar için, başlangıçsız veya sonuçsuz olarak devam eder.

Genel olarak plânlama vetiresini açıklamak üzere yapılan şemalar aşağıdaki şekilde olduğu gibi doğrusal ifadeler halinde formüle edilmiş olduklarından devamlılık niteliğini gözden kaçırmışlardır.

Hedeflerin tespiti

Etüd ve olay tahlili

Vasıtaların seçimi ve değerlendirme

Uygulama

Uygulama esnasında etüd ve tahlil

Böyle bir şema, üzerine yeterli bir teori kurulamayacak kadar statik ve tecrübelerin karmaşıklığından uzaktır. İnsan faaliyetleri daima taşma halindedir. Ve bir plânlama kuramı bu kolay kontrol edilmeyen olayı kapsamak zarundadır. Yukarıdaki ifadede, formüle edilmiş olan hedefler uygulama safhası tamamlanmadan eskir ve modası geçer. Belli ve gerçekleştirilebileceği bilenen bir hedefe ulaşmak anlamındaki basit plânlama ile birlikte aynen bu durumu da kapsamadıkça hiçbir plânlama teorisi yeterli olamaz.

Bir oluş teorisi olarak anlaşıldığı takdirde plânlama, hedeflere ulaşmak şeklindeki doğrusal ifadeye açıkça uygulanabilir, fakat şümüllü olması için kendi kendini düzenleyen bir kavram-hareket

bir bakıma, başı ve sonu olmayan devamlı bir harekettir ki, bu hareket içinde vetire devamlı olarak malın mahiyetini ve şeklini yeniden tanımlar ve mal de vetireyi değiştirir.

Böyle bir vetirenin açık şekilde tasavvuru veya tanımlanması kolay değildir ve tanımlama teşebbüsleri, aynen sosyal oluşumu tanımlama teşebbüsünde olduğu gibi çok karmaşık ve genellikle çok muntazam ve hazır bir tutuş olarak kalacaktır. Bununla beraber, iyi bir plânlama teorisine varmak istediğimiz takdirde, statik değil dinamik, keyfi parçalar halinde olmak yerine devamlı, katı değil sıvı özellikleri olan bir ortam içinde düşünmek zorundayız. Sadece sosyal ve fiziki çevreye şekil verme meselesi olduğu düşüncesine dayanan bir plânlama teorisi yeterli olamaz. Böyle bir görüş insanların diğer tepkilerini (çevreye intibaklarını) dikkate almamış olur. Dolayısıyla toplum, geleceğini plânlamaz. Sadece bütün ihtimallere dayanarak hareket, eder ve niyet ile başarılan hareket arasındaki karşılıklı etki ilkesinin insan faaliyetlerinde büyük rol oynadığı görülür.

Sonuçlar :

Yaptığımız açıklamalardan bazı sonuçlar çıkmaktadır :

1. Bir tercihler teorisi plânlama için zorunludur.
2. Böyle bir teori, plânlama vetiresinin sadece bazı kısımlarını kapsamına alır ve elverişli şekilde sadece bu kısımlara uygulanabilir.
3. Bir tercihler teorisi; plânlama bilgi ve hünerininin can damarı olduğunu iddia eden tam bir plânlama teorisi niteliğine yükseltilemez.
4. Şehir ve bölge plânlaması ile başka çeşit plânlamalar arasındaki nitel farklılıkların, bunların başka plânlama nevilerinden ayrılmasını gerektirmediği gösterilebilirse, tam bir plânlama teorisi her yerde uygulanabilir olmak; her nevi plânlamada bütün plânlama safhalarına hâkim olmak; belli bir siyasal ideoloji ve sisteme dayanmak; maddi ve sosyal teoriye dayanmak; insan davranışlarındaki rasyonel olmayan unsurları açıklamak zorundadır.
5. Tam bir plânlama teorisinin diğer ele alma şekilleri de şunlardır: Tercih, haberleşme, karar-teorileri gibi başka teorilerden meydana gelen birleşik teori, ideal ile gerçek arasındaki

plânlama fonksiyonu bağına dayanan bir teori ve plânlamanın esas olarak statik değil, dinamik ve devamlı bir sosyal oluşum olduğu fikrine dayanan bir oluşum teorisi.

Buradaki düşünce ve elıştirmelerimi, Paul Davidoff ve Thomas Reiner'in yazılarındaki dikkatli mantığı ve düşünceyi takdir ettiğim için ve başkaları için teşvik olsun diye sundum. Bu, fikrî, eğitim-sel ve meslekî açılardan plânlama düşüncesinin çok ilginç ve hayati bir alanıdır ve bu alanın gittikçe daha fazla önem kazanması beklenir (11).

DAKIN'e CEVAP

Paul DAVIDOFF ve Thomas REINER

Plânlama vetiresinin her safhasında tercihlerin bulunup bulunmadığı konusu, bir sınıflandırma kaçamağından fazla birşeydir. Eğer plâncı sınırlı bir şekilde ve keyfî olmadan hareket edecekse (ki bu görüşteyiz) o takdirde tercihlerin nerede ve ne zaman yapılacağından emin olmamız gerekir. Dakin bizim tercihler teorisimizi plânlama vetiresinin her safhasında var olduğunu söyledimiz tercihin sadece bazı safhalarda var olduğunu ileri sürerek, eksik bulmaktadır. Unsurlarının yarısından azı tercihi gerektiren bir plânlama vetiresi modeli ileri sürmektedir. Aynı fikirde değiliz, çünkü tercihler her yerde vardır.

Durumunu kuvvetlendirmek için, Dakin tarihsel olarak önceden bazı kararların var olduğunu ileri sürmektedir. Fakat «tarihin verdiği» karar nedir ki? Belki tarihin akışı *devamınca* verilen ve onun *içinde* de bu karar bahis konusu olabilir. Böyle ise, karar veren kimdir? Tarihte insanlar karar verdikçe sosyal bir karar (antropinin de etkilediği) ortaya çıkmıştır. Yoksa Dakin yüklenimlerin geçmişte yapılmış olduğunu mu kastediyor? Fakat biliyoruz ki, bütün yüklenimler tutulur ve tercihlere uyanlar da uymayanlar da bulunur. (Şu görüşe de işaret edelim ki, plânlama insanın, kaderine yön vermeye çalışmasıdır).

(11) Atlantik'in öbür yanındada bu konuya büyük ilgi duyulmaktadır Paul Kri-esis'in «The Planner in the Toga» *Journal of the Town Planning Institute* XLVII (April 1962) 90 - 94 ve (May 1962). 131 - 143 bir planlama kuramı ihtiyacı ile meşgul olmaktadır. Ve Gordon E Cherry in «The Town Planner and his Profession», *Journal of the Town Planning Institute*, XLVII (May 1962) 128 - 131 meslek statüsü sorunlarını plâncının kendinin hissettiği bir teorinin yokluğuna bağlamaktadır.

Plân kararları belki de, problem - durumlardan ve koşullardan arzu edilen şeyin elde edilememesinden ileri gelmektedir. Ama bu durumun bir problem olarak teşhisi bütün şehir plâncılarının iyice bildiği gibi, tercihlerin değer yargıları yapılmasını gerektirir. Plânlamaya ihtiyaç duyulduğu düşüncesi plân yokluğunun verdiği memnunsuzluktan ileri gelmiştir. Alternatif davranış şekillerinin dikkate alınması, bir gidişi (plânlama) diğerine (plânsızlık) tercih etmeye yol açmaktadır.

Dakin'in plânlama modelindeki diğer adımlar - ona göre bunlar tercih unsurunun yer almadığı kademelerdir - bilgilerin toplanması ve kullanılmasıdır. Biz de diyoruz ki, tercihler zorunludur ve devamlı olarak yapılmalıdır: inceleme konusu yapılacak bilgi kaynakları hakkında bilgilerin işleme ve değerlendirilme şekli hakkında ve yayılma şekli hakkında. Diyoruz ki, bu iddianın doğrulanması gereklidir ve gerçekliği, geniş ölçüde herhangi bir plânlama teorisinin normatif unsurlarından bağımsızdır (1). Gerçekten, plâncılar, çoğu zaman, sanki tercih durumlarıyla karşılaşmamış gibi hareket ederler. Ama bizim yazımız, cari plânlama davranışlarını tercih etmek amacını gütmüyordu; biz tanımladığımız anlamdaki vetireyi plânlamak istedikleri takdirde plâncıların nasıl hareket etmeleri gerektiğini ifade etmek istedik.

Dakin'in ortaya koyduğu, sunuşumuzla ilgili eksik bir yön, teoriye verdiğimiz anlamı tamımlamaktaki başarısızlığımızdır. Bizim teorimiz, plâncıların nasıl hareket etmeleri gerektiğinin ve sonuçlarının açıklanması idi. Bu açıklamayı açık kriterler kullanarak ve genel çevre şartları hakkında yapılmış önermeler çerçevesinde kalarak yapmış bulunuyoruz. Plânlamanın işlenmiş ve işlemede olduğu veya işleyeceği şekil hakkında bir kanun sunmak niyetimiz yoktu. Biz adalet ve sağlık teorisi dışında herhangi bir teori olacağına da inanmıyoruz.

Dakin aynı zamanda, normatif şekilde, bir plânlama teorisinin çerçevesinden de bahsetmektedir. Hernekadar önce, «Teori her çeşit plânlama için doğru mu olmalıdır?» sorusunu sormakta ise de,

(1) Değer ve tercihlerin araştırmaya girme şartları güzel bir şekilde Gunnar Myrdal tarafından *Value In Social Theory*' de tartışılmaktadır. (New York : Harper, 1958) Bölüm V ve VII ve Ernest Nagel *The Structure of Science* (New York : Harcourt, Brace and World, 1961) Bölüm XIII ve aynı zamanda C. West Churchman. *Prediction and Optimal Decision* (Englewood Cliffs, N, J, Prentice, Hall, 1961)

ikinci ve daha sonraki noktalarda «Teori bir şeyin açıklanmasını sağlamalıdır» şeklinde devam etmektedir. Şüphe yok ki böyle normatif ifadeleri kabul etmemek için sebeple vardır. Meselâ, Dakin'in 5. şartı ki)plânlama, rasyonel esaslara dayanmayan gerçeklere de yer vermemelidir), hesap vermenin ve kendini savunabilmenin «iyi bir plânlama» için şart olduğu, akıl tarafından desteklenmeyen sezgi ve tecrübelerle güvenilemiyeciği yolundaki inancımıza uymamaktadır (2). Yakında yayınlayacağımız «bilimsel ve demokratik plânlama» adlı yazıda, bilimdeki değer yargıları sebebiyle, (meselâ kullanılacak kriter ve ölçüler konusunda) bir bilimsel karar modelinin bir demokratik karar modeline benzediğini göstermeğe çalışacağız. Değer yargıları «en iyi şekilde» sorumlu demokratik vetireler veya benzer özelliklere sahip vetireler yardımıyla yapılır.

Plânlama ve demokratik sorumluluk arasındaki bağlantı üzerinde dururken, daha genel bir düşünceyi izlemekteyiz: sadece devlet plânlaması değil, askeri, sınai ve diğer plânlama neveleri de, alıcıların isteklerine göre ayarlanmak ve dolaylı alıcıların davranışlarını dikkate almak zorundadır. Tabiatıyla «plâncı - alıcı» münasebetleri demokratik bir toplumda, otokratik bir toplumda olduğundan farklıdır. Mesele, plâncının, kendi değer yargılarının alıcıların değer yargılarının yerini alıp almıyacağı meselesidir.

Sonuç olarak biz de «sistemsiz» bazı görüşlerimizi» açıklayacağız.

1) Dakin, şehir ve bölge plânlamasının özel önemi sebebiyle (öyle bir önem ki, diğer kamusal plânlamaların öneminden ayırdetmiyor, meselâ, sosyal refah, ekonomik veya nüfus plânlaması) ayrı bir teori olması gerektiğini ileri sürüyor. Biz de, sırf önemin, şehir plânlamasının gidişini, diğer alanlardan ayrı olarak açıklama ihtiyacının zorunlu olarak doğurmadığı görüşünü savunuyoruz.

2) Bir noktada plânlama teorisinin plânlama amaçları hakkında birşey anlatması gerektiği. Plânlamanın bazıları birbiriyle zorunlu olarak uzlaşmayan kaderin kontrolünü elde bulundur-

(2) Bu tekliflerin genel faydasının pek çok yazılarda veciz bir şekilde savunulduğuna işaret etmeliyiz. Mesela Bk. F. S. C. Nortron, *The Logic of the Sciences and the Humanities* (New York, McMillan 1957) Yazımızda teklif edilen kavramları açıkça reddeden ve karara uygulanacak tecrübelerle dayanan bir plânlama kuramı için bkz. C. E. Lindblom «The Science of Mudding Trough», *Public Administration Review*, XIX (Bahar, 1959), 79 - 88

mak üzere bir yetkinin alınması, bir istek gibi birçok amaçlara hizmet edebilir. Açıktır ki Dakin bizim plânlama hakkındaki açıklamamıza bu tip bir ifade ile başlamamızı tercih ederdi. Ama biz düşündük ki, önce plânlamayı bir vetire olarak tanımlamak ve onun başlıbaşına bir amaç değil, fakat amaçlara ulaştıracak bir vasıta olduğunu iyice belirtmek daha önemlidir.

3) Ekonomik muhteva ile, ekonomik tahlil arasındaki ayırım (ki Dakin yapıyor) üzerinde önemle durmalıyız. Eğer yazımızla ekonomik tahlil üzerine eğilmek fırsatını bulduysak, bu, sosyal bilimin tahlil araçlarının iktisada açıklıkla girmiş olmasındandır. Bunları biz genelleştirmeye çalışıyoruz. Sosyal çevreye karşı duyduğumuz ilgiyi sözde «ekonomik insanın» davranışlarıyla sınırlandırmış değiliz.

4) Son olarak, plânlama adını verdiğimiz sosyal vetirenin statik görüşünü bize maletmekle tenkitçimizin bize haksızlık ettiğini sanıyoruz. Bizce, plâncının uygulama safhasında rol almasının başlıca sebebi ondan sonraki safhalarda input olarak kullanılacak daha fazla malzeme sağlamaktır. Bir sonraki tahlil raundunun amaç tespiti ve vasıta seçimi safhası gibi.